

Vaclovo Miknevičiaus kūryba pramoninės ir architektūrinės keramikos srityse

Raimonda Simanaitienė

Vytauto Didžiojo universiteto Menų fakultetas

Muitinės g. 7, LT-44280 Kaunas

r.simanaitiene@gmail.com

——— Straipsnyje analizuojamas dailininko Vaclovo Miknevičiaus daugiašakės keramikos palikimas. Šio menininko kūryba tyrimui pasirinkta, kaip dėsningai atspindinti esminius XX a. vidurio ir antros pusės Lietuvos autorinės, pramoninės ir architektūrinės keramikos pokyčius. Jai būdinga dauguma meninių tendencijų, išryškėjusių minėto laikotarpio stilistinėje raidoje. Tai *art deco* kryptis, liaudies meno įtaka, konstruktyvaus dizaino apraiškos, dažniausiai atsiskleidusios keramikos indų formose bei dekore, taip pat ekspresyvi arba, atvirkščiai, minimali plastika, vyravusi monumentaliuose keramiko darbuose. Reikšminga ir tai, kad tarpukario pabaigoje, steigdamas keramikos dirbtuves, o vėliau ilgą laiką kurdamas Kauno „Dailės“ kombinatą, Miknevičius turėjo nemažos įtakos Lietuvos keramikos gamybos vystymuisi. Todėl straipsnyje išsamiai nagrinėjami ir su gamybiniais pasiekimais susieti jo kūrybinės veiklos aspektai, akcentuojamas dailininko indėlis pramoninės keramikos srityje. Taip pat išryškinami unikalūs technologiniai eksperimentai, vykdyti „Dailės“ kombinatą, įgyvendinant buitinių ir dekoratyvinių dirbinių pavyzdžius ir monumentalios keramikos užsakymus.

Reikšminiai žodžiai: Vaclovas Miknevičius, architektūrinė keramika, pramoninė keramika, monumentalūs darbai, projektai, technologijos.

Vaclovas Miknevičius (1910–1989) žinomas kaip vienas iš Lietuvos profesionaliosios keramikos pirmeivių, eksperimentavusių su įvairiomis keramikos rūšimis. Nors autorius sukūrė nemažai unikalų parodinių darbų, vis dėlto jo meninės patirtys labiausiai siejamos su serijinės gamybos etalonais ir monumentalios architektūrinės keramikos objektais, taip pat su Lietuvos keramikos pramonės pagrindimu ir technologinių gamybos procesų tobulinimu. Ypatingas produktyvumas, energija, noras įveikti nuolatos kylančias gamybinės, organizacines kliūtis, įgyvendinti originalius meninius sumanymus nulėmė keramiko darbų įvairovę ir gausą, todėl šiame straipsnyje nebus tyrinėjamas visas dailininko kūrybinis palikimas. Publikacijos tikslu tapo siekis išryškinti tuos menininko gyvenimo etapus ir individualias veiklas, kurios labiausiai atspindi jo darbų stilistinės brandos ir technologinio profesionalumo aspektus. Taip pat nagrinėjami keramikos pramonės Lietuvoje skatinimo klausimai, plačiau paliečiamos dailininko keramikos sritys, kurioms anksčiau parengtuose tyrimuose pritrūko nuodugnesnės analizės. Tokiomis laikytinos pramoninė ir ypač monumentalė (interjerinė, eksterjerinė bei landšaftinė) keramika.

Miknevičiaus kūrybą tyrinėjo ir dailėtyrininkai, ir kolegos keramikai, pabrėžę menininko profesinį inovatyvumą. Liudvikas Strolis, Algirdas Laucius, Juozas Adomonis, Laima Cieškaitė savo tekstuose ne kartą rašė apie išskirtinį dailininko gilinimąsi į medžiaginę sferą, gamybinę keramikos specifiką¹. Paulius Galaunė, Apolonija Valiuškevičiūtė, Edvardas Pranckūnas savo straipsniuose ir parodų recenzijose atskleidė keramiko darbų vaizdinį išskirtinumą, meninį išraiškingumą. Suprantama, kad didžioji dalis šių tekstų, patalpintų dienraščiuose ar kataloguose, publikuoti dar sovietmečiu, dailininkui esant gyvam ir aktyviai dalyvaujant meniniame gyvenime. Iš šio konteksto derėtų išskirti Rūtos Purvinaitės įvadinį straipsnį autoriaus albume: dailėtyrininkė gerai pažinojo keramiką, ilgą laiką bendravo su juo, tad nuosekliai fiksavo jo biografijos ir kūrybinės raidos pasiekimus².

Pastaruoju laikotarpiu taikomojo meno raidą tyrinėjantčiuose leidiniuose keramiko vardas taip pat nebuvo pamirštas, o jo kūryba paminėta vienu ar kitu aspektu. Pavyzdžiui, menotyriminkė Rasa Dargužaitė neseniai

1 Liudvikas Strolis, *Vaclovas Miknevičius. Dailės darbų paroda*, katalogas (Vilnius: Vilniaus valstybinis dailės muziejus, 1960); Juozas Adomonis, *Vaclovas Miknevičius*, katalogas (Vilnius: Lietuvos TSR dailės muziejus, 1970); Algirdas Laucius, *Vaclovas Miknevičius. Keramikos ir akvarelės paroda dailininko 80-mečiui pažymėti*, katalogas (Kaunas: Lietuvos dailininkų sąjunga, 1990).

2 Rūta Purvinaitė, *Vaclovas Miknevičius* (Vilnius: Vaga, 1986).

pasirodžiusioje knygoje *Meno pramonė. „Dailės“ kombinatų veikla* Miknevičių pristatė kaip lietuviškos keramikos pramonės iniciatorių³. Edita Riaubienė monografijoje *Architektai Tautvydas ir Giedrė Miknevičiai* išryškino dailininko įtaką sūnui – architektui Tautvydui⁴. Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė ne kartą minėjo įvairius menininko nuopelnus mūsų keramikos raidai⁵. Svariai prie dailininko kūrybos nagrinėjimo teko prisidėti ir šio straipsnio autorei, leidinyje *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*⁶ užsibrėžusiai aprėpti keramiko kūrybos visumą, iškelti sovietmečiu nepaminėtus biografijos faktus ar darbus, įvardyti kūrėjo vietą XX a. 4–9 deš. keramikos kontekste, pasižymėjusiam skirtingais istoriniais, ideologiniais ir meniniais parametrais. Vis dėlto kai kurios dailininko raiškos sritys (tarkime, architektūrinė, landšaftinė keramika) knygoje galėjo būti aptartos plačiau, gausiau paviešinant ir monumentalių darbų (interjero pano, erdviųjų kompozicijų, lauko skulptūrų) eskizus, projektus. Minėtos priežastys paskatino Miknevičiaus kūrybos analizę pratęsti šiame straipsnyje. Atrasti vis dar nepublikuoti faktų pavyko gilinantis į autentiškos medžiagos kupiną archyvą, saugomą buvusiuose Miknevičiaus namuose, imant interviu iš dailininko artimųjų⁷. Straipsnio medžiaga parengta remiantis menininko gyvenamojo laikotarpio istoriniu aptarimu, atlikus lyginamąją, formaliąją bei stilistinę kūrinių analizę, pasitelkus tipologizavimo bei medžiagiškumo tyrimo principus. Šių metodų sintezė leido pasiekti norimų rezultatų ir užpildyti tas spragas, kurios buvo likusios ankstesniuose dailininko kūrybai skirtuose darbuose.

3 Rasa Dargužaitė, *Meno pramonė „Dailės“ kombinatų veikla* (Vilnius: Vilniaus aukciono biblioteka, 2020).

4 Miknevičius, iš tiesų, didelį dėmesį skyrė savo vaikų meniniam ugdymui. Tėvo įkvėptas sūnus Tautvydas daug piešdavo, liedavo akvareles, kartu jie važiuodavo į plenerus. Vaikus Tautvydą ir Nijolę dailininkas dažnai vedavo sė į dirbtuves, ten išsamiai pasakodavo ir demonstruodavo, kaip kuriami keramikos dirbiniai. Edita Riaubienė, *Architektai Giedrė ir Tautvydas Miknevičiai* (Vilnius: Lietuvos architektų sąjungos VšĮ „Architekto Gedimino Baravyko fondas“, 2017).

5 Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė, „Atkurtos Lietuvos šimtmečio žingsniai ataidi taikomojoje dailėje ir dizaine“, in *Taikomoji dailė ir dizainas 1918–2018* (Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2018), 11–35.

6 Raimonda Simanaitienė, *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius* (Vilnius–Kaunas: VšĮ „Architekto Gedimino Baravyko fondas“, 2020).

7 Prie šio archyvo išsaugojimo nemažai prisidėjo keramiko žmona gydytoja Elena Miknevičienė (1911–2010), rinkusi ir kaupusi įvairią medžiagą apie vyro kūrybinę veiklą, taip pat menininko dukra Nijolė Mickevičienė, gamtos (chemijos) mokslų daktarė, puikiai išmananti dailininko vykdytus technologinius eksperimentus. Interviu su dailininko dukra N. Mickevičiene, 2021 03 18, Kaunas.

Vaikystė. Pirmosios dailės patirtys

Vaclovas gimė 1910 m. liepos 26 d. Molėtų krašte, Zanėnų kaime, neturtingų valstiečių Juozo Miknevičiaus ir Onos Gižytės-Miknevičienės šeimoje, augo kartu su jaunesniu broliu Mečislovu. Vaikystė nebuvo lengva, teko pramokti pačių įvairiausių darbų: padėti tėvui žemės ūkyje, talkinti mūrijant krosnis kaimo trobose, staliauti. Dirbant ugdėsi kantrumas, nagingumas – savybės, kurios būsimajam keramikui išliko naudingos visą gyvenimą. Nuo mažens jį domino ir meniniai amatai: neturėdamas žaislų, iš molio nulipdė ne vieną arkliuką ar paukštelį⁸.

Berniukas pirmiausia lankė netoli namų buvusią Piliakiemio kaimo pradžios mokyklą. Tais laikais per gimtąsias dailininko vietas ėjo demarkacinė Lietuvos ir Lenkijos siena, vykdavo karo veiksmai, todėl pamokos dažnai būdavo nutraukiamos ir vėl atnaujinamos, mokyta tai lietuvių, tai lenkų kalba⁹. Porą metų užsiėmimus teko ir visai praleisti. Jau paaugęs, 1924 m. vaikiną pradėjo eiti į Giedraičių miestelio vidurinę. Pastaroji mokykla suvaidino ypač svarbų vaidmenį jaunuolio pasaulėžiūrai. Joje puoselėta lietuviybė, dirbo ne vienas savą kraštą mylintis pedagogas. Bene reikšmingiausias asmuo mokykloje buvo Vaclovo klasės auklėtojas, dailininkas Antanas Jaroševičius. Baigęs studijas Sankt Peterburge ir kurį laiką gyvenęs Rusijoje, jis su šeima grįžo į tėviškę ir apsisustojo Karklynėje, netoli Giedraičių. Jaroševičius dėstė dailės, piešimo, tapybos, akvarelės disciplinas. Pastarąją, taip pat ir lietuvių liaudies meną, savo mokinius skatino pažinti ypač uoliai. Apskritai pastebėjęs gabesnę vaiką stengėsi jį nukreipti mokytis dailės. Kartu su kitais auklėtiniais lankydamasis Jaroševičiaus namuose ir stebėdamas jo asmeninę kūrybą, menininku tapti apsisprendė ir Miknevičius¹⁰. Iš šio periodo išliko vaikinų blonknotas, kuriame dar negrabiai tušu ar akvarele užfiksuoti tėviškės peizažai, koplytstulpiai, liaudies ornamentikos pavyzdžiai, taip pat ir žinomų dailininkų, tokių kaip Antanas Žmuidzinavičius, portretai [1 il.].

Įstoti į Kauno meno mokyklą iš karto po vidurinės Miknevičiui nepavyko. 1928 m. neišlaikęs egzaminų, jaunuolis Kaune dar bandė mokytis komercijos. Ši sritis sekėsi gerai, bet vis dėlto į komercinę veiklą vaikiną

⁸ Beje, tokius keraminius švilpukus dailininkas kūrė ir subrendęs, jau baigęs studijas. Simanaitienė, *Pėdsakai mokyje. Vaclovas Miknevičius*, 12.

⁹ Interviu su dailininko dukra N. Mickevičiene, 2019 08 01, Kaunas.

¹⁰ V. Miknevičiaus autobiografija, 1959 05 10, V. Miknevičiaus šeimos archyvas, Kaunas.

1.
Vaclovas Miknevičius, Antano Žmuidzinavičiaus
portretas, 1926, pop., tušas, 15 × 10, Nijolės
Micevičienės nuosavybė, Raimondos
Simanaitienės nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Potrait of Antanas
Žmuidzinavičius, 1926, ink on paper

nelinko¹¹. Todėl po kelių mėnesių metė mokyklą ir grįžo atgal į tėviškę. Kaime vėl talkino tėvams, dirbo įvairius pagalbinius darbus, kaupė lėšas ir ruošėsi dailės egzaminams – pas Jaroševičių lankė papildomas piešimo pamokas. Šios pastangos atsipirko: 1930 m. vasarą, jau sėkmingai išlaikęs stojamuosius, Miknevičius buvo priimtas į Kauno meno mokyklos pirmą bendrojo skyriaus kursą¹².

Keramikos studijos Kauno meno mokykloje

Kauno meno mokyklos bendrajame skyriuje mokslas tęsėsi ketverius metus. Per visą šį laiką studentai susipažindavo su įvairiomis disciplinomis¹³. Iš dailininko atestato matome, kad disciplinų būta nemažai: dėstyta meno istorija, anatomija, piešimas, tapyba, ornamentika, skulptūra, kompozicija, grafika, dar keletas dalykų. Iš jų visų itin gerai sekėsi jau pamėgta akvarelė: koreguojant Kajetonui Sklėriui liejime padaryta ženkli pažanga¹⁴.

11 Laiškas Juozui Šiaučiuui, 1928 10 29, V. Miknevičiaus šeimos archyvas, Kaunas.

12 Purvinaitė, *Vaclovas Miknevičius*, 6.

13 Apolonija Valiuškevičiūtė, *Kauno meno mokykla (1922–1940)* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997), 102.

14 Beje, akvarelė dailininkas tapė visą gyvenimą: važiuodavo į plenerus, kurdavo peizažus, portretus. Taip pat šia technika dažniausiai darydavo keramikos darbų (serijinių etalonų, autorinių kūrinių, monumentalių pano) eskizus.

Miknevičiaus pedagogais buvo daugelis žymių tarpukario Lietuvos kūrėjų. Minėtini Adomas Varnas, Ignas Šlapelis, Adomas Galdikas, Vladimiras Dubeneckis, Juozas Zikaras. Į jų patarimus menininkas bandė įsiklausyti, ne kartą konsultavosi rinkdamasis tolesnį studijų kelią, planavo gilintis į tapybą, skulptūrą, netgi architektūrą¹⁵. Visgi, susiklosčius aplinkybėms, interesai pakrypo kita linkme.

XX a. 3 deš. Kauno meno mokykloje stokota taikomojo meno disciplinų, o ir šios srities dailininkų profesionalų Lietuvoje tebuvo vienetai. Kokybiška keramika, tekstilė, baldai, stiklas ir kiti dizaino dirbiniai į šalį gabenti iš užsienio. Vietoje amatais daugiausia užsiėmė įvairios kvalifikacijos meistrai¹⁶. Todėl po ilgalaikių diskusijų 1931 m. Kauno meno mokykloje nuspręsta įkurti pirmąją taikomojo meno – keramikos specialybę. Vadovauti keramikos studijai ir dėstyti joje pakviestas Pranas Brazdžius, keramikos mokėsis Ukrainoje, Myrhorodo taikomosios dailės mokykloje, vėliau tobulinęsis Bechine, Čekoslovakijoje¹⁷. Kaune Brazdžiui teko nelengvi uždaviniai: reikėjo sudaryti mokymo programą, įgyti dirbtuvės įrenginius, suburti keramikų klasę.

Deja, pirmaisiais metais tarp Kauno meno mokyklos studentų nauja specialybė netapo paklausi: Brazdžiaus paskaitos netenkinio dėl estetinio prado stokos, nepatiko sunkus fizinis darbas, būtinas keramikos dirbtuvėje, kaip, beje, ir chemijos žinių reikmė. Tuo tarpu Miknevičius, studijuodamas dar bendrajame skyriuje, ja susidomėjo ir kaip laisvasis klausytojas pradėjo aktyviai lankytis keramikos studijoje¹⁸. Pamažu keramiką jis nepaprastai pamėgo: kadangi su molio medžiaga buvo susidūręs dar tėviškėje – laikė ją artima, fizinio darbo taip pat nevengė, o per dailės istoriją išgirsti pasakojimai apie didingą Mesopotamijos ar Graikijos keramikos meną audrino vaizduotę ir stiprino tolesnį studijų krypties pasirinkimą¹⁹.

Beje, mokyti keramikos jaunuolį skatino dar vienas svarus faktorius. Tarpukario Lietuvoje stokota funkcionalių, bet originalių taikomosios

¹⁵ V. Miknevičiaus autobiografija.

¹⁶ Raimonda Simanaitienė, „XX a. pirmos pusės Lietuvos pramoninių stiklo dirbinių meninio vaizdo ypatumai ir kai kurie jų išsaugojimo aspektai“, in *Architektūriniai pasivaikščiøjimai ir paveldosaugos problemos* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2017), 161.

¹⁷ Valiukevičiūtė, *Kauno meno mokykla (1922–1940)*, 140.

¹⁸ Dėstytojas Brazdžius gerai išmanė žiedimo, formų štapavimo, glazūrų ar redukcijos technologijas, tai besidominčiam studentui gana greitai padėjo perprasti molio dirbinių gamybą. Purvinaitė, *Vaclovas Miknevičius*, 8–9.

¹⁹ V. Miknevičiaus autobiografija.

2.

Vaclovas Miknevičius, Vaza, 1936, pogrąžūrinis dekoravimas, h 20, Nijolės Mickevičienės nuosavybė, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Vase, 1936, overglaze decoration

paskirties keramikos dirbinių. Geresnės kokybės užsieniniai indai kainavo brangiai, tuo tarpu vietiniai, amatininkų padaryti, deja, nebuvo itin meniški²⁰. Tad norėdamas užsidirbti Miknevičius stengėsi pagaminti kuo daugiau dekoratyvinės ir buitinės keramikos dirbinių, eksponuoti juos ūkio parodoje ir mugėse, o paskui realizuoti²¹. Ši veikla vaikiniui padėjo sukaupti lėšų pragyvenimui ir studijoms Kaune.

Dailininko keramikos pažinimas nuosekliai augo, todėl nenuostabu, kad baigęs Kauno meno mokyklos bendrąjį skyrių, 1934 m. Miknevičius galutinai apsisprendė stoti į aukštąjį skyrių ir specializuotis šioje srityje. Juo labiau kad vadovavimą keramikos studijai tais metais perėmė Paryžiaus nacionalinę dailės ir amatų konservatoriją baigęs ir į Kauną sugrįžęs Strolis. Pats jis kūrė moderniai, skoningai derino *art deco*, Rytų keramikos elementus ir formų funkcionalumą, liaudies meno inspiracijas²², tad tokia kūrybine samprata rėmėsi ir naujai sudarytoje mokymo programoje. Pasitikėdami Strolio profesionalumu, keramikos studiją vis gausiau rinkosi ir pažangūs Kauno meno mokyklos studentai. Iš jų ypač išsiskyrė Voldemaras Manomaitis, Eleonora Lukštaitė-Marčiulionienė, Emilija Vaškevičiūtė,

20 Simanaitienė, „XX a. pirmos pusės Lietuvos pramoninių stiklo dirbinių meninio vaizdo ypatumai ir kai kurie jų išsaugojimo aspektai“, 164.

21 V. Miknevičiaus autobiografija.

22 *Lietuvos dailės istorija* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002), 295.

Povilas Krivaitis, Teodora Slyvauskaitė-Miknevičienė. Šie jaunuoliai specialybe domėjosi giliai, ją baigę suformavo pirmąją profesionalių Lietuvos keramikų kartą, vėliau dirbusią įvairiose pedagoginėse bei gamybinėse institucijose²³. Strolis tapo ir Miknevičiaus diplominio darbo – vazos *Liaudies šokis polkute* (1936) vadovu. Šiame bei kituose 4 deš. kūrinuose jaunas keramikas jau demonstravo kur kas brandesnę estetinę sampratą, išryškėjusią išlankiose indų formose, *art deco* ir tautinio stiliaus dekorų jungtyse, technine indų žiedimo, glazūravimo kokybe²⁴ [2 il.].

Menininko darbinė veikla. Keramikos dirbtuvių kūrimas

Nuo pat studijų pradžios iki 1940 m. Miknevičius dirbo dailininku „Marginių“ bendrovėje, kur pats projektuodavo ir įgyvendindavo įvairius taikomojo meno kūrinius. Šalia to, pabaigęs Kauno meno mokyklą ir atlikęs karo tarnybą, jis gavo paskyrimą į Kauno 1-ąją valstybinę amatų mokyklą²⁵. Čia jaunas pedagogas itin rūpinosi savo ugdytiniais, keitė mokymo programą, planavo perteikti kiek įmanoma daugiau žinių apie įvairias keramikos apdirbimo procedūras. Jau šiuo periodu Miknevičius domėjosi specialistų rengimu ir užimtumu keramikos pramonėje, apie tai netgi rašė į spaudą, teigdamas, kad būtina ne tik gerinti keramikos dėstymą, bet greta amatų mokyklos organizuoti specializuotą dirbtuvę, kurioje būtų plėtojama Lietuvoje vis dar stagnuojanti keramikos gamyba, kūrinių pardavimas, įdarbinami jauni specialistai²⁶.

Kadangi dailininkas giliai domėjosi keramikos pramonės Lietuvoje vystymo klausimais, tai, „Marginių“ bendrovę reorganizavus į „Dailės“ kooperatyvą, buvo pakviestas jame kurti keramikos dirbtuves. Nors šie darbai vyko neramiu laikotarpiu, Antrojo pasaulinio karo išvakarėse, Miknevičius sugebėjo įsteigti net dvi dirbtuves ir abiejose sutelkti profesionalius darbuotojų kolektyvus. Bendradarbiauti pakvietė buvusius studijų draugus iš Kauno meno mokyklos ir savo mokinius iš 1-osios valstybinės amatų mokyklos: Teodorą Slyvauskaitę-Miknevičienę, Voldemarą Manomaitį, Povilą Krivaitį, Eleonorą Lukšaitę-Marčiulionienę, Oną Šuminaitę,

²³ Simanaitienė, *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*, 19.

²⁴ Neveltui 1937 m. Pasaulinėje meno ir technikos parodoje Paryžiuje dailininko 14 dalių servizas buvo apdovanotas aukso medaliu ir diplomu.

²⁵ Šioje mokykloje Miknevičius dėstė keramikos dirbinių formavimą ir dekoravimą, vadovavo gamybinei praktikai.

²⁶ Simanaitienė, *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*, 39.

Leokadiją Belvertaitę, vėliau prisijungusius Janiną Šmidtaite, Povilą Barauską. Pirmoji „Dailės“ kooperatyvo dirbtuvė buvo įkurta Žaliakalnyje, Rytų gatvėje. Jai įrengti pasinaudota keramiko Antano Murausko, 1940 m. pasitraukusio į Vokietiją, nacionalizuotu namu. Vis dėlto ši vieta nebuvo patogi plačiau išvystyti keramikos pramonę, tad vadovavimą Rytų gatvės dirbtuvei perdavęs Krivaičiui, Miknevičius ėmėsi dar vieno, kur kas didesnio, objekto Vilijampolėje, Antano Kriščiukaičio gatvėje. Ten dirbtuvės reikmėms buvo pasitelktas šalia Neries nebaigtas statyti namas, kurį suplanuota įrengti ir naudoti keramikos gamyklai. Tuo užsiimant jau karo laikotarpiu, 1942–1944 m., iškilo daugybė sunkumų: trūko statybinių medžiagų, darbo jėgos, keramikai reikalingos įrangos. Vis dėlto ypatingu organizuotumu pasižymėjęs Miknevičius sugebėjo ne tik įkurti šią antrą dirbtuvę, bet greta jos atidaryti ir žiedimo kursus. Juos baigę meistrai papildė kolektyvą ir pradėjo nuoseklią indų gamybą²⁷.

Karo metais Miknevičius buvo pašauktas į sovietų armiją. Į komisariatą nuėjusį menininką nuo fronto išgelbėjo dailininko specialybė: skurdžias komisariato patalpas išdekoravęs sovietiniais vaizdiniais ir lozungais, buvo paliktas Kaune toliau „kelti pramoninę gamybą ir atstatyti šalies ūkį“²⁸. O pokariu tremties išvengti ir vėl padėjo gamybininko reikalingumas ir mažąžemio valstiečio kilmė²⁹.

1945 m. Kaune, Vilijampolėje, atidarytas pirmasis iš trijų sovietinėje Lietuvoje veikusių „Dailės“ kombinatų³⁰. Kombinatui kaip keramikos cechą buvo priskirta ir gretimai, Kriščiukaičio gatvėje, dailininko įrengta dirbtuvė. Miknevičius paskirtas šio cecho vyriausiuoju technologu. Jis privalėjo atsakingai rūpintis keramikos gamybos priežiūra ir produkcijos kokybe, tačiau atsiskaitinėti teko keramikos cecho vedėjams, kuriais pokariu buvo partiniai veikėjai, dažniausiai rusų kariškiai, nemokantys lietuvių kalbos ir nepakantūs darbuotojams. Tokia nepalanki atmosfera labai slėgė Miknevičių, tad 1959 m. jis atsisakė technologo pareigų, kombinate likdamas tik dailininku³¹. Vis dėlto būdamas energingas ir produktyvus tiek pokariu,

27 V. Miknevičiaus autobiografija, 1954, V. Miknevičiaus šeimos archyvas, Kaunas.

28 Interviu su dailininko dukra N. Mickevičiene, 2019 05 17, Kaunas.

29 Šimanaitienė, *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*, 46.

30 Lietuvoje veikė trys „Dailės“ kombinatai: Kaune, Vilniuje ir Klaipėdoje. Kauno kombinatas atsidarė 1945-aisiais, kiti du – metais vėliau, 1946-aisiais. Dargužaitė. *Meno pramonė. „Dailės“ kombinatų veikla*, 10.

31 Dailininko archyve iš šio etapo išsaugota įvairių darbinų prašymų, pareiškimų, skundų, nuobaudų, liudijančių apie sudėtingą pokario situaciją kombinate.

3.
Vaclovas Miknevičius, Dekoratyvinė vaza, apie 1950, mėlyna glazūra, poglazūrinis dekoravimas, h 30, Egėdijaus Mačiulsko nuosavybė, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Decorative vase, around 1950, blue glaze, overglaze decoration

4.
Vaclovas Miknevičius, Vazelė *Palanga*, 1951, poglazūrinis dekoravimas, h 20, Laimos Jurkūnas nuosavybė, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Vase *Palanga*, 1951, overglaze decoration

tiek ir vėlesniais dešimtmečiais keramikas dirbo itin aktyviai: eksperimentavo technologijų srityje, dalyvavo konkursuose monumentalios keramikos darbams, serijinės gamybos etalonams sukurti, įgyvendindavo ir autorinius kūrinius, skirtus parodoms [3, 4 il.].

Keramikos eksperimentai „Dailės“ kombinate

Pirmaisiais sovietmečio dešimtmečiais Kauno „Dailės“ kombinato keramikos cechą buvo vienintelė bazė, šalies keramikus aprūpindavusi medžiagomis: moliu, glazūromis, angobais ir kitomis priemonėmis. Tai iš dalies lėmė Lietuvos pokario keramikos technikų bei puošybos panašumą³². Kombinate tuo laiku daryti nesudėtingi keramikos dirbiniai – paprasti gėlių vazonai, indeliai sėkloms daiginti, puodynės. Įsigijus daugiau įrangos,

³² XX a. lietuvių dailės istorija. 1940–1960, 3 t. (Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, 1990), 366.

5.

Vaclovas Miknevičius, Grafinai, 1964–1978, redukcija,
h 11–18, Nijolės Mickevičienės nuosavybė, Audriaus
Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Decanters, 1964–1978,
reduction

6.

Vaclovas Miknevičius, Grafinai, 1973–1976, terakota,
glazūra, h 28, h 27, h 28, Nijolės Mickevičienės
nuosavybė, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Decanters, 1973–1976,
terracotta, glaze

pavyzdžiui, presavimo aparata, keramikos gamyba suintensyvėjo. Ateityje planuota įsisavinti ir naujas medžiagas, tokias kaip fajansas ar porcelianas, bet, deja, šie sumanymai nebuvo realizuoti.

Miknevičius tuo metu toliau ieškojo keramikos pramonės perspektyvų, domėjosi vietinėmis lietuviškomis medžiagomis, jų technologinėmis galimybėmis: derino glazūrų sudėtis, analizavo redukcijos galimybes, žemesnėje temperatūroje sukepančio molio sudėtis³³. Menininkas siekė kuo išradingiau panaudoti vietinius resursus, taip paįvairindamas dirbinių asortimentą, jų medžiagiškumo spektrą ir meninį išraiškingumą³⁴.

Gana išskirtinis ir įdomus dailininko vietinių molų panaudojimo atvejis buvo susijęs su konkrečiu 1964 m. Anykščių vyno gamyklos ir Kauno stipriųjų alkoholinių gėrimų fabriko „Stumbras“ užsakymu. Šios įmonės planavo savo produkcijos dalį pateikti originaliuose buteliuose. Menininkui užsakyta pagaminti keraminius indus, kuriuose gėrimai tinkamai išsilaikytų. Net trejus metus Miknevičius bandė įgyvendinti pastarąjį užsakymą, atliko daugybę eksperimentų su įvairių molų sudėtimis, keitė temperatūras degimo metu, ieškojo patikimų glazūrų, tačiau darbai nesisekė – taroje supilti gėrimai išgaruodavo, kaupė nuosėdas. Pagaliau netoli Kauno, ties Murava, dailininkas aptiko didelį geležingo, žemoje temperatūroje sukepinti tinkamo molio telkinį³⁵. Naudodamas šį molį per kelias savaites pagamino į akmens masę panašius, visiškai skysčio nepraleidžiančius suvenyrinius butelius³⁶. Beje, šie bandymai Miknevičių paskatino pamėgti grafinus ir kurti juos ne tik kaip konkrečių gėrimų tara, bet tiesiog kaip meninius objektus [5, 6 il.].

6 deš. Kauno „Dailės“ kombinate pradėti konkursai, skirti serijinės masinės gamybos modeliams-etalonams sukurti. Juose dalyvaudavo kombinate dirbantys keramikai Vaclovas Miknevičius, Liudvikas Strolis, Voldemaras Manomaitis, Povilas Krivaitis, Leokadija Belvertaitė, Pranciška Čekanauskaitė-Genienė, Genovaitė Kazickaitė-Vincevičienė ir kiti.

33 Raimonda Kogelytė-Simanaitienė, „Vaclovo Miknevičiaus keramikos meninis ir technologinis savitumas“, in *Modernios Lietuvos dailės ištakos: Kauno meno mokykla*, sudarė Raimonda Kogelytė-Simanaitienė, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, nr. 49 (2008): 147.

34 Beje, savo technologinių eksperimentų rezultatus Miknevičius apibendrinio knygelėje *Dailioji keramika. Dailės ir technologijos darbai* (Vilnius: Mintis, 1970). Be to, jis, kaip patyręs gamybininkas ir technologas, teikė konsultacijas įvairioms pramonės įmonėms Lietuvoje ir kitose šalyse (Latvijoje, Estijoje, Kazachijoje, Gruzijoje).

35 Purvinaitė, *Vaclovas Miknevičius*, 22.

36 Menininko atrastas molis buvo pavadintas „Muramik“, sudėjus vietovės ir dailininko pavardės pirmuosius skiemenis. Interviu su dailininko dukra N. Mickevičiene, 2019 05 17, Kaunas.

7.
Vaclovas Miknevičius, Vaza *Obelys žydi*, 1953,
angobai, h 32,2, Tomo Kapočiaus nuotrauka, Lietuvos
nacionalinis dailės muziejus (toliau – LDM)

Vaclovas Miknevičius, Vase *Blooming apple trees*,
1953, slipware

Kai kurie menininkai netgi turėjo savo mėgiamas dirbinių rūšis. Tarkime, Strolis įgyvendino nemažai saikingu dekoru ir grakščiu siluetu pasižymėjusių vazų etalonų. Manomaitis kūrė žaismingais faunos ir floros motyvais puoštas kompozicijas. Išskirtinės buvo ir Belvertaitės romantiškos skulptūrėlės, vaizduojančios tautiniais drabužiais apsirengusius liaudies personažus: šokėjus, muzikantus, valstietes, darbininkes, taip pat sportininkus, vaikus³⁷. Tuo tarpu Miknevičius daugiausia kūrė vazas ir servizus. Kaip vienas iš gražiausių šio periodo serijinės gamybos pavyzdžių minėtina vaza *Obelys žydi* (1953). Melsvu angobu dekoruotas indas pasižymėjo sferine forma, išskirtiniu pasteliniu koloritu ir svajingu motyvu – ant vazos pilvelio pavaizduota obelimi, rausvais žiedais apgaubusia sferinio indo paviršių [7 il.]. Pasak Purvinaitės, pastarojo laikotarpio darbai buvo „artimų liaudies keramikai formų, dekoruoti geometrinių, augalinių ornamentų elementais. Puošybai dailininkas naudojo įvairias menines išraiškos priemones – reljefą, angobus, graviravimą, poglazūrinius dažus.“³⁸

Iš tiesų nemažą dalį serijinei gamybai skirtų etalonų sudarė servizai, kurių indų formų (dubenu, lėkščių, ąsočių, bokalų) ir stilizuoto augalinio ornamento prototipų derėjo ieškoti liaudies mene. Panašiai atrodė ir dailininko pamėgti vazų modeliai, dekoruoti gyvybės medžio, lelijų, tulpių puokščių vaizdiniais³⁹ [8 il.]. Ryškiausiai liaudies meno įtaka Miknevičiaus

37 Vida Mažrimienė, „Leokadijos Belvertaitės (1904–1992) kūryba: tautinės savimonės identifikacija sovietmečiu“, *Lietuvos muziejų rinkiniai* 3 (2004): 43–47.

38 Purvinaitė, *Vaclovas Miknevičius*, 18.

39 Šimanaitienė, *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*, 51.

8.
 Vaclovas Miknevičius, Dekoratyvinė vaza, 1953,
 angobai, h 47,7, Gedimino Savickio nuotrauka, LDM
 Vaclovas Miknevičius, Decorative vase, 1953, slipware

9.
 Vaclovas Miknevičius, Dekoratyvinė vaza, 1966,
 terakota, glazūra, h 31, Gedimino Savickio nuotrauka,
 LDM
 Vaclovas Miknevičius, Decorative vase, 1966,
 terracotta, glaze

kūryboje reiškėsi iki 7 deš., vėliau ji tolydžio atgimdavo su vis naujomis interpretacijomis.

7 deš., atėjus paprastesnio dizaino tendencijai, dailininko keramika ženkliai pasikeitė. Serijinei produkcijai siūlomų indų etalonai tapo išgrynintų, lakoniškų formų, kur kas saikingesnis dekoras buvo grindžiamas ne pieštinių motyvų, o pačios molio medžiagos, glazūrų spalviniais tonais, tekstūromis ar faktūromis [9 il.]. Toks griežtas, modernus servizų dizainas skatino prisiminti visai kitas ištakas nei liaudies keramika. Šie pavyzdžiai greičiau siejosi su Bauhauzo estetinė linija, funkcionalistinės stiliškos dirbiniais negu su lietuvių tautinės keramikos tradicijomis [10 il.].

10.

Vaclovas Miknevičius, Kavos servizas, 1965, terakota, glazūra, h 18,4, h 14, h 7,2, h 5,5, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2019

Vaclovas Miknevičius, Coffee set, 1965, terracotta, glaze

Architektūrinė eksterjero ir interjero keramika

6 deš. Lietuvos architektai visuomeninių ir gyvenamųjų pastatų išorės apdailai pasiūlė naudoti keramikos detales, tad Kauno „Dailės“ kombinate serijiniu būdu pradėti gaminti kapiteliai, karnizai, rozetės, iškabų raidės ir kitos panašios detalės⁴⁰.

Miknevičius taip pat prisidėjo prie šių dekoratyvinių elementų sukūrimo ir jų panaudojimo eksterjerams bei interjerams. Beje, šie elementai buvo pritaikyti ir vykdant stambų projektą Maskvoje. Sovietų Sąjungos liaudies ūkio pasiekimų parodiniame komplekse 1952–1954 m. statyti respublikų paviljonai, kurių apdaila ir puošyba rūpinosi dailininkai. Lietuvos paviljone dirbo keramikai Jonas Mikėnas, Liudvikas Strolis, Teodora Slyvauskaitė-Miknevičienė, Vaclovas Miknevičius, Mykolas Vrubliauskas, skulptoriai Juozas Kėdainis, Jadvyga Mozūraitė-Klemkienė, Napoleonas Petrulis ir Bronius Vyšniauskas. Stalinistinės architektūros pastato fasadą ir interjerą jie apipavidalino ornamentiniais frizais, rozetėmis, įmantriais karnizais, realistiniais figūriniais pano⁴¹. Miknevičiaus patirtis, įgyta

⁴⁰ Purvinaitė, *Vaclovas Miknevičius*, 20.

⁴¹ Štavičiūtė-Natalevičienė, „Atkurto Lietuvos šimtmečio žingsniai ataidi taikomojoje dailėje ir dizaine“, 15.

11.

Vaclovas Miknevičius, Kauno centrinio knygyno interjeras, kolonų dekoru elementai, 1957, terakota, redukcija, 45 × 30, Nijolės Mickevičienės nuosavybė, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Interior of the Kaunas Central Bookshop, elements of pillar decor, 1957, terracotta, reduction

12.

Vaclovas Miknevičius, Kauno centrinio knygyno interjeras, kolonų dekoru elementai, 1957, terakota, redukcija, 30 × 55, Nijolės Mickevičienės nuosavybė, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Interior of the Kaunas Central Bookshop, elements of pillar decor, 1957, terracotta, reduction

dekoruojant šį didelio mastelio objektą, neabejotinai tapo reikšminga toliau kuriant darbus architektūroje.

1956–1957 m. menininkui buvo derlingi monumentalios keramikos užsakymais jau Lietuvoje. Tuo laikotarpiu autorius įgyvendino Palangos „Žuvėdros“ poilsio vilos eksterjero (1956), „Tulpės“ kavinės Kaune (1956) ir Kauno centrinio knygyno (1957) interjero apdailas⁴². Palangoje keramika panaudota apipavidalinant pastato akcentą – smailų bokštelių. Šis terakotinis elementas grakščiai išsiskyrė gamtos ir balto pastato kontekste, buvo matomas iš toli. „Tulpės“ kavinėje Miknevičius sukūrė itin didelės apimties interjero objektus: keraminius piliastrus su grakščiais tulpės formos kapiteliais, lubų karnizus, trijų pakopų fontaną. Keramiką dengė redukcinė sidabro glazūra. Giliais rusvai žalsvais, violetiniais tonais spindinti keramika tapo „Tulpės“ kavinės interjero puošmena. Greta šių keraminių objektų kavinėje puikiai derėjo tamsūs, originalūs Jono Prapuolenio baldai⁴³. Kauno centriniam knygyne Miknevičius taip pat kūrė interjero dekorą. Pagrindinėje knygyno prekybos salėje buvusias kolonas menininkas išbaigė sodria redukcine glazūra dengtais keraminiais kapiteliais. Juos sudarė frizinės kompozicijos su akanto lapais kampuose ir reljefine lelijos žiedo ornamentika

⁴² Simanaitienė, *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*, 127.

⁴³ Deja, 7 deš., rekonstruojant „Tulpės“ kavinę, interjeras buvo pakeistas, galiausiai kavinė visai sunaikinta. Džiugu, kad bent nedidelė „Tulpės“ keramikos detalių dalis saugoma Miknevičiaus šeimoje.

13.

Vaclovas Miknevičius, Keraminis maketas *Muzika*,
1972, molis, glazūra, 20 × 58, Nijolės Mickevičienės
nuosavybė, Raimondos Simanaitienės nuotrauka, 2020

Vaclovas Miknevičius, Ceramic model *Music*, 1972,
clay, glaze

14.

Vaclovas Miknevičius, Keraminis maketas-eskizas,
1970, molis, redukcija, 30 × 50, Nijolės Mickevičienės
nuosavybė, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Ceramic model-sketch, 1970,
clay, reduction

centrinėje dalyje. Bendrą interjero vaizdą papildė ir salės lubas skaidė stilizuotais augaliniais ornamentais dengtos terakotinės juostos⁴⁴ [11, 12 il.].

Pradedant 7 deš. Lietuvoje vis aktyviau statyti modernūs visuomeninės paskirties pastatai, kurie buvo dekoruojami pasitelkiant taikomąją dailę (keramiką, tekstilę, vitražą, metalą)⁴⁵. Užsakymai šiems darbams skirstyti per „Dailės“ kombinatą. Todėl kombinato dailininkams teko įgyvendinti vis daugiau monumentalios keramikos kūrinių architektūroje, taip pat ir lauko (parkų, kapinių) aplinkoje. Miknevičius šiuos darbus kūrė itin atsakingai: visada parengdavo bent keletą skirtingų projektinių pasiūlymų, paruošdavo mažo formato keraminius modelius [13, 14 il.]. Šiandieną nemažos dalies architektūroje ar landšafte Miknevičiaus įgyvendintų keramikos objektų jau nebėra išlikusių. Vis dėlto menininko archyve išsaugoti „Dailės“ kombinato komisijų atrankoms pateikti akvareliniai projektai, keraminiai maketai leidžia susidaryti įspūdį apie monumentalių kūrinių meninio vaizdo paieškas⁴⁶.

Vienas iš stilingiausių 7 deš. Miknevičiaus darbų puošė Kretingos kino teatro „Žilvinas“ fojė (1964). Čia dailininkas pritaikė keramikos skulptūrų grupę *Eglė žalčių karalienė*⁴⁷. Pasakos herojus vaizduojančios faktūriškos, apibendrintų formų figūros patalpoje puikiai derėjo su 7 deš. būdingu, rieduliniais akmenimis dekoruotu interjeru⁴⁸ [15, 16 il.].

1965 m. Vilniaus staklių gamyklos skverui Miknevičius sukūrė terakotinę plastiką *Žalgiris*. Deja, gamyklos teritorijoje kompozicija buvo niokojama, tad menininkas, atsiėmęs ir restauravęs darbą, padovanojo jį Kauno veterinarijos akademijai⁴⁹. Akademijos centrinio pastato laiptinės

44 Kauno centrinių knygyną suprojektavo architektas Algimantas Mikėnas. Įspūdingas buvo ne tik knygyno interjeras, bet ir jo eksterjeras, dekoruotas piliastrais, papuoštais rozetėmis, voliotomis ir laužytomis karnizais. Šią apdailą atliko keramikas Jonas Mikėnas. Restauruotą pastatą ir šiandieną puošia žalsvai pilkšvi piliastrai, puikiai suderinti su gretimai įkomponuotais rausvais augaliniais terakotos elementais, ryškėjančiais šviesiame sienos fone.

45 Tam buvo skiriamas ir nemažas tikslinis finansavimas.

46 Kai kurie iš šių parengiamųjų darbų atrodė tarsi nedideli savarankiški kūriniai. Pastaraisiais metais jie dažnai demonstruojami įvairiose parodose.

47 Eglės (kaip, beje, ir laumių) temą menininkas pasitelkdavo dažnai. Naudojo tiek vazų dekorui, tiek ir architektūriniuose darbuose. Pavyzdžiui, ja rėmėsi Plungės dirbtinių odų gamyklos interjero kompozicijoje (1967). Pamėgti eglė ir laumių motyvai atsiskleidė ir Lampėdžių sanatorijos interjero pano (1985). Šio objekto projektuose tarp gausios augalijos (ažūrinės groteles apšivijusių stiebų, lapų, tulpių ar rožių žiedų) matomi šokančių laumių ir eglėlių motyvai.

48 Šis darbas interjere taip pat neišliko, bet pagrindinės Eglės figūros variantas saugomas keramiko marčios, architektės Giedrės Miknevičienės namuose Vilniuje.

49 Dab. Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Veterinarijos akademija.

15.

Vaclovas Miknevičius, Skulptūrinė grupė *Eglė žalčių karalienė* Kretingos kino teatre „Žilvinas“, 1964, terakota, redukcija, nuotrauka iš Miknevičių šeimos archyvo

Vaclovas Miknevičius, Cinema *Žilvinas* in Kretinga. Group of sculptures *Eglė, the Queen of Grass Snakes*, 1964, terracotta, reduction

16.

Vaclovas Miknevičius, Eglės figūra iš skulptūrinės grupės *Eglė žalčių karalienė*, stovėjusios Kretingos kino teatre „Žilvinas“, 1964, terakota, redukcija, h 90, Giedrės Miknevičienės nuosavybė, Antano Lukšeno nuotrauka

Vaclovas Miknevičius, Figure of *Eglė* from the group of sculptures *Eglė, the Queen of Grass Snakes* in Cinema *Žilvinas* in Kretinga, 1964, terracotta, reduction

aiškstelėje skulptūrinę grupę galime rasti ir pastaruoju metu. *Žalgirio* kompozicija vaizduoja stilizuotus viduramžių riterius – lietuvių karius, jojančius ant žirgų. Jų konstruktyvi forma, geometriškumo principais pagrįsta plastika – vėlgi ryškiai atspindi 7 deš. dizaino stilistikos principus.

Knygoje *Dailė architektūroje* prof. dr. Algimantas Mačiulis teigia, kad 8 deš. keramikoje vyko ženklūs pokyčiai, itin susidomėta keramikos plastikos sąveika su aplinka, savitai spręstos formos ir erdvės santykio

17.

Vaclovas Miknevičius, Vilniaus grąžtų gamyklos keraminės apdailos projektas, 1970, pop., akvarelė, 50 × 120, Nijolės Mickevičienės nuosavybė, Audriaus Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Ceramic décor project in the Vilnius drill factory, 1970, watercolour on paper

problemos. Monumentaliems kūriniais įsitvirtinant naujojoje architektūroje, ne tik išplėtos keramikos meninės raiškos priemonės, bet akivaizdžiai išsiskyrė ir dvi tendencijos: asociatyvi, kai darbai pasižymėjo apibendrinta, atektoniška forma, ir struktūriškoji, kai kompozicija tapdavo geometrinė, grindžiama racionalumu⁵⁰. Abi šios tendencijos pasireiškė ir Miknevičiaus monumentalios keramikos darbuose. Kai kurie jo kūriniai (daugiausia landsaftinės kompozicijos) pasižymėjo organiškomis, aptakiomis, lipdytomis formomis. Kitų gi (ypač gamyklinių patalpų) puošyba rėmėsi lakoniška, funkcionalia apdailos samprata.

1970–1972 m. dailininkas ėmėsi kurti dekoratyvinį pano Vilniaus grąžtų gamyklos salei. Šiam objektui buvo parengti net keli, beje, labai skirtingi projektai. Viename jų pagrindiniu siužetu tapo centrinėje pano dalyje išskirtuose segmentuose pavaizduoti liaudiški indai (taurės, žvakidės, ąsočiai), pateikti stačiakampių ir pailgų plytelių fone. Projektas, atliktas akvarelės technika, atskleidė turtingą šiam darbui parinktą koloritą, kurį išgauti menininkui turėjo padėti beveik tobulai įvaldyta redukcija ir plati glazūrų skalė⁵¹ [17 il.].

Kitas tai pačiai gamyklai skirtas projektas vadinosi *Pramoninis Vilnius*. Nors pastarojo piešinys (fabrikų bokštai ir daugiaaukščių namų

⁵⁰ Algimantas Mačiulis, *Dailė architektūroje* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003), 369.

⁵¹ Akvarelėje apie tai byloja žaisminga spalvų gama: tamsūs bordiniai indų kontūrai, žalsvi jų pilveliai, pilkšvi fono elementai.

18.

Vaclovas Miknevičius, Vilniaus grąžtų gamyklos keraminės apdailos projektas, 1970, pop., akvarelė, 40 × 60, Nijolės Mickevičienės nuosavybė, nuotrauka iš šeimos archyvo

Vaclovas Miknevičius, Ceramic décor project in the Vilnius drill factory, 1970, paper, watercolour on paper

motyvai) buvo itin paprastas, stilizuotas, bet jo tapybinis sprendimas – lengvas, grakštus. Linijiniai piešinio kontūrai, taiklūs potėpiai, giminiga rusvų ochrų koloristika leido šį darbą traktuoti kaip originalų akvarelinį kūrinį. Analogišku – tapybišku, subtiliu, secesiniu braižu pasižymėjo dar vienas akvarelės projektas, kuriame dailininkas priartėjo ir apsistojo prie muzikos temos [18 il.]. Sekant šiuo pavyzdžiu gamykloje įgyvendintas pano *Muzika*. Jo medžiaginiam sprendimui pritaikytas itin saikingas plastinis įvaizdis – originali plytelių kompozicija, kur skirtingas keraminių elementų skaidymas tarsi išreiškė muzikos ritmus [19 il.].

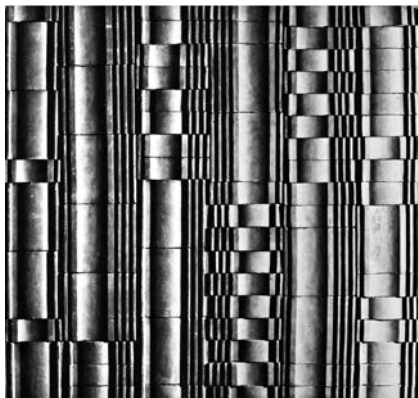
Įvairiais intervalais atsikartojančių keraminių plytelių išdėstymo principą dailininkas plėtojo dar keliuose monumentalios keramikos darbuose. Tarkime, 1973–1974 m. Lietuvos nacionalinio operos ir baletų teatro Vilniuje interjero apdailai Miknevičius siūlė skirtingomis autorinių plytelių variacijomis pasižymintį projektus. Viename iš jų buvo regimas muzikos

19.

Vaclovas Miknevičius, Vilniaus grąžtų gamyklos
keraminė sienelė *Muzika*, fragmentas, 1972, terakota,
15 kv. m, nuotrauka iš Miknevičių šeimos archyvo

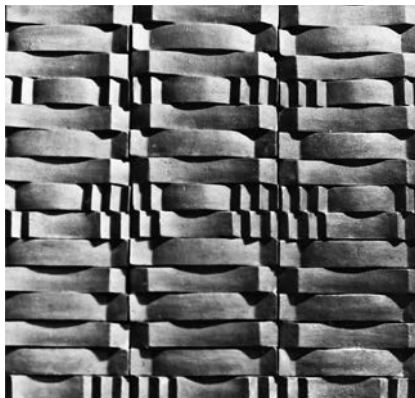
Vaclovas Miknevičius, Ceramic wall *Music* from the
Vilnius drill factory (fragment), 1972, terracotta

20.

Vaclovas Miknevičius, Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro apdailos maketas, fragmentas, 1973, terakota, nuotrauka iš Miknevičių šeimos archyvo

Vaclovas Miknevičius, Decor model of the Lithuanian National Opera and Ballet Theatre (fragment), 1973, terracotta

21.

Vaclovas Miknevičius, Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro apdailos maketas, fragmentas, 1973, terakota, nuotrauka iš Miknevičių šeimos archyvo

Vaclovas Miknevičius, Decor model of the Lithuanian National Opera and Ballet Theatre (fragment), 1973, terracotta

ritmus primenantis pailgų profilinių plytelių kaitymas su siauromis vertikaliomis juostelėmis. Kitame gulsčiai sukomponuoti aptakūs keraminiai elementai kūrė judančios bangos pojūtį⁵² [20, 21 il.].

1978 m. dailininkas užbaigė maštabišką, net kelerius metus trukusį darbą Kauno P. Ziberto šilko kombinate⁵³. Šio kūrinio apdailos ieškojimai tęsėsi ilgai, tad buvo itin įvairūs. Pirmiausia menininkas rėmėsi etnine audžiančių laumių sakme. Pateikė originalų, ekspresyvia stilistiką pasižymintį projektą (beje, vėliau jo pagrindu sukūrė ir reljefinę keraminę kompoziciją *Laumės audžia*, 1975) [22, 23 il.]. Tačiau galutinis sprendimas pakrypo kita linkme. Kadangi užsakymo būta didžiulės apimties (net 250 kv. m), dailininkas apsisprendė daryti paradinį įėjimą į gamyklą, pirmo aukšto vestibulį ir laiptinę apimančias keramines plytų sienes. Tam naudotos lakoniškos plastikos terakotinės plytelės, įgyvendintos pagal paties dailininko sugalvotas formas. Sienose įvairiai kompoziciškai sudėlioti geometriniai plytelių profiliai turėjo asocijuotis su tekstilės audinio metmenimis ir ataudais⁵⁴ [24 il.].

⁵² Dėl tam tikrų aplinkybių Miknevičiaus sumanymai teatro interjere nebuvo įgyvendinti.

⁵³ Dab. Kauno „Šilko“ gamykla.

⁵⁴ Plytelių formų originalai yra saugomi Miknevičiaus šeimoje. Pagal jas Palemono keramikos gamykloje ir Dvarčionių statybinių medžiagų susivienijimo Jašiūnų keramikos ceche padarytos „Šilko“ kombinatui skirtos plytelės. Svarbu paminėti, kad, keičiantis institucinei priklausomybei, gamyklos sienų terakotinė apdaila nebuvo suniokota.

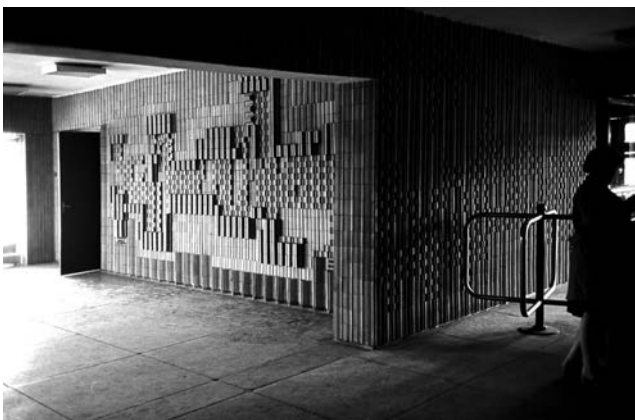
22.
Vaclovas Miknevičius,
Projektas Kauno
P Ziberto šilko kombinato
apdailai, 1972–1973, pop.,
akvarelė, 40 × 60, Nijolės
Mickevičienės nuosavybė,
Audriaus Kapčiaus
nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius,
décor project of the
Kaunas P Zibertas silk
factory, 1972–1973,
watercolour on paper

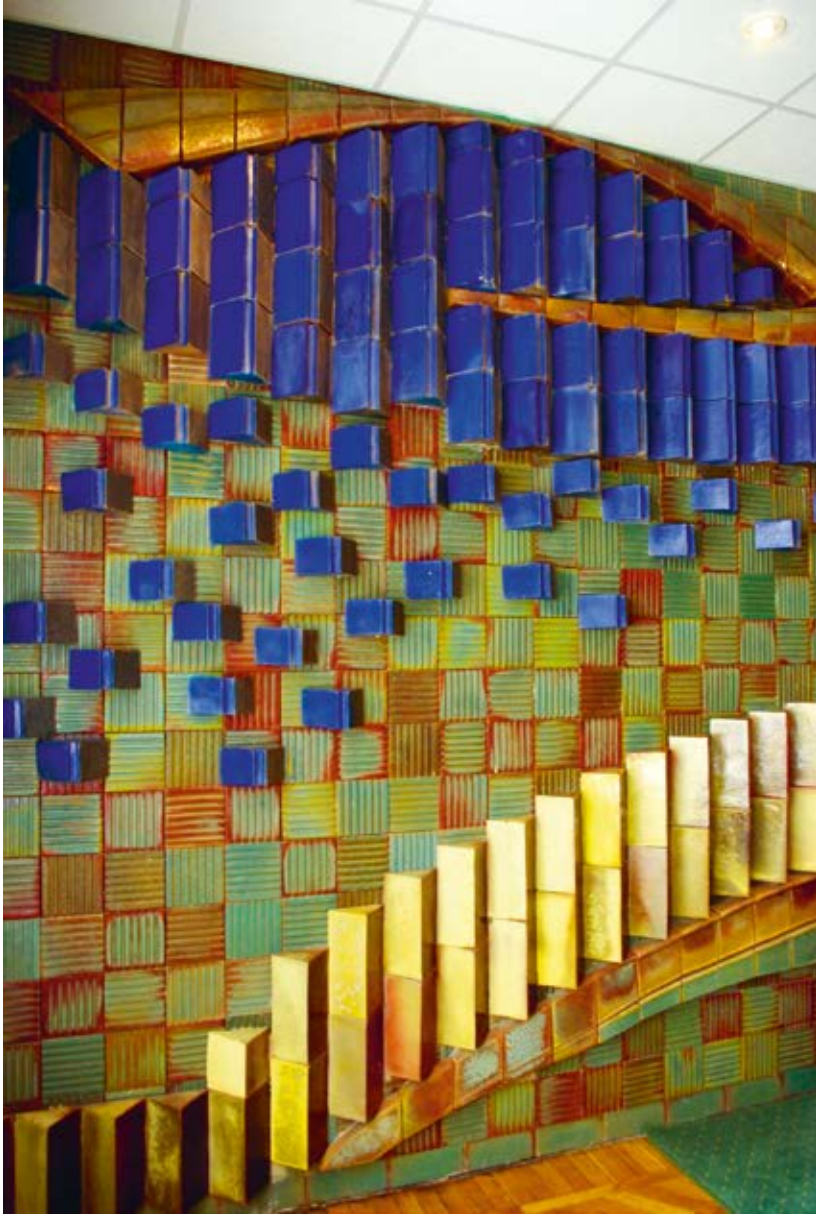
23.
Vaclovas Miknevičius,
Dekoratyvinė skulptūrinė
kompozicija *Laumės
audžia*, 1975, terakota,
44 × 75, Nijolės
Mickevičienės nuosavybė,
Audriaus Kapčiaus
nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius,
decorative sculptural
composition *Witches
weaving*, 1975, terracotta

24.
Vaclovas Miknevičius,
Kauno P Ziberto šilko
kombinato keraminė
sienelė, fragmentas,
1978, terakota, 250 kv. m,
Rimanto Dichavičiaus
nuotrauka, 1980

Vaclovas Miknevičius,
Ceramic wall of the
Kaunas P Zibertas silk
factory, 1978, terracotta

25.

Vaclovas Miknevičius, Keraminis pano *Suvalkija*
Vilkaviškio santuokų rūmuose, fragmentas, 1989,
terakota, redukcinė glazūra, nuotrauka iš Miknevičių
šėimos archyvo

Vaclovas Miknevičius, Ceramic panel *Suvalkija* in
the Vilkaviškis wedding chambers (fragment), 1989,
terracotta, reduction glaze

26.

Vaclovas Miknevičius, Stovai ir vazos gėlėms
Vilkaviškio santuokų rūmams, maketas, 1988,
terakota, balta matinė, turkio ir mėlyna glazūros,
h 3–6, Nijolės Mickevičienės nuosavybė, Audriaus
Kapčiaus nuotrauka, 2019

Vaclovas Miknevičius, Model of stands and flower
vases in the Vilkaviškis wedding chambers, 1988,
terracotta, white matte, turquoise and blue glaze

27.

Vaclovas Miknevičius, Keraminis pano
Sūduva Vilkaviškio teismo rūmuose,
fragmentas, 1988, terakota, redukcinė
glazūra, 65 kv. m, nuotrauka iš Miknevičių
šeimos archyvo

Vaclovas Miknevičius, Ceramic panel *Sūduva*
in the Vilkaviskis courthouse (fragment),
1988, terracotta, reduction glaze

Monumentalią keramiką interjerams menininkas kūrė iki pat gyvenimo pabaigos. 1987 m. Vilkaviškio civilinės metrikacijos skyriuje Miknevičius padarė du itin didelius architektūrinius pano – *Suwalkiją* ir *Vargonus*. Juose vėlgi pasinaudojo skirtingais profilinių plytelių išdėstymo principais. Tačiau čia sukurtos kompozicijos ir elementų profiliai plastiškai buvo kur kas vaizdingesni: vienos, į erdvę išsišovusios, plytelės priminė tuo metu madingą luitinį vitražą, kitos gi (griovėtos, išdėstytos šachmatine tvarka) glotniai dengė sienas. Kūriniuose menininkas pasitelkė ir savo pamėgtą dekoravimo techniką – ryškių spalvų redukciją [25 il.]. Gilių mėlynų, žalsvų, geltonų tonų pano koloristika sėkmingai jungėsi su šiam pastatui dailininko pritaikytais keraminiais šviestuvais ir gėlių vazonais⁵⁵ [26 il.].

Vilkaviškio Teismo rūmams sukurtas ir paskutinis Miknevičiaus monumentalus darbas – dekoratyvinė sienelė *Sūduva* (1989), pasižyminti analogiška originalia plytelių traktuote. Suderintos aukšto reljefo, griovėtos bei plokščios keraminės plytelės, praturtintos violetų, ochrų, žalsvų tonų redukcija, ši kartą pasižymėjo švelniu, prigesintu koloritu. Menininkas itin jautė spalvos specifiką. Pastarojo kūrinio projektuose matėsi ir kur kas aktyvesnių spalvinių variacijų, bet galutiniam darbui buvo pasirinktas subtilus pastelinis sprendimas. Centruotos kompozicijos pano, įkurdintas Teismo rūmų laiptinėje, yra išlikęs iki šiol⁵⁶ [27 il.].

Paminklinė, antkapinė ir dekoratyvinė lauko keramika

Miknevičiaus monumentalė keramika buvo įvairi, atspindinti ne tik plastinius, bet ir rūšinius bei technologinius eksperimentus. Kaip jau buvo minėta, pastaruosius dailininkas ypač mėgo ir vykdė visą gyvenimą. Pavyzdžiui, 7 deš. pradžioje jis ėmėsi antkapinės paskirties kūrinių ir susidūrė su specifiniais technologiniais iššūkiais. Terakotiniai objektai dėl mūsų klimatinų sąlygų lauke ilgai neišsilaikydavo, trūkinėdavo. Todėl menininkas stengėsi pagaminti molio masę ir pritaikyti jai tokią degimo ir glazūravimo technologiją, kuri keraminiam kūriniui suteiktų papildomą atsparumą, saugotų nuo drėgmės ir šalčio.

Šios paieškos pirmiausia buvo susietos su *Jono ir Onos Markūnų antkapiu*, įrengtu 1962 m. Petrašiūnų kapinėse Kaune. Kadangi kūriny

⁵⁵ Pastarųjų objektų maketai taip pat rodyti parodose kaip savarankiški dekoratyvinės plastikos kūriniai.

⁵⁶ 1990 m., jau po Miknevičiaus mirties, darbą interjere sumontavo dailininko kolegė, keramikė Danutė Kondrotaitė.

turėjo stovėti atvirame lauke, antkapiui suprojektuota monumentali, aptakios formos vaza, nuo kurios galėtų lengvai nutekėti vanduo. Norėdamas, kad žiemą antkapis nesubyrėtų nuo šalčio, šamotinę keramiką menininkas impregnavo vaško ir parafino skiediniu ir sukietino polimerais. Tokie technologiniai sprendimai kūriniui leido atlaikyti atmosferos įtaką iki šių dienų⁵⁷.

Paminklinės keramikos pavyzdžių menininkui teko įgyvendinti ne vieną. 1972 m. Petrašiūnų kapinėse Miknevičius įrengė ir savo šeimos kapavietę, į kurios pagrindą (segmentinę sienelę sudarančias betonines plokštes) įkomponavo reljefinius tėvų portretus. Čia atsiskleidė menininko gebėjimas lipdyti tiksliai, skulptūriškai, atspindėti žmonių bruožus, charakterio ypatybes. Dar keletą Miknevičiaus sukurtų antkapių galima rasti Giedraičiuose. Juose pasitelktos lietuvių liaudies mažosios architektūros formų tradicijos, į terakotine apdaila puoštas koplytėles patalpinti keraminiai rūpintojėliai. Analogiškas (koplytėlės tipo) paminklas Antavilių kapinėse skirtas ir broliui Mečislovui⁵⁸. 7 deš. įrengtas Kauno *Aukštųjų Šančių karių kapų memorialas* taip pat buvo papildytas atmosferos poveikį gerai atlaikančiomis terakotos detalėmis (urnomis, emblemomis su skydais, herbais paminklo centre, vainikų, datų elementais)⁵⁹.

Dailininkas sukūrė ir dekoratyvinių lauko keramikos ansamblių. Tarkime, 1969 m. jis nulipdė „Ramybės“ parkui Kaune skirtą šmaikščią dekoratyvinę landšafto kompoziciją *Grybų šeima*, kurioje septynių monumentalių figūrų grupė vaizdavo animuotų grybų pavidalus⁶⁰. Grybų motyvus Miknevičius neretai naudodavo ir savo parodiniuose darbuose, mėgo šį siužetą, įvairiai jį atkartodavo, transformuodavo.

1972 m. sumanytas dar vienas stambus lauko ansamblis *Manoji Lietuva*, ir šiandieną puošiantis Miknevičių šeimos namo aplinką Panerių gatvėje Kaune. Šio kūrinio esminė idėja – pasitelkus miestų semantiką įvaizdinti mūsų šalį. Bendrasis krašto simbolis čia perteiktas per pagrindinę Motinos figūrą, o Lietuvą išreiškiantys įvairūs miestai pateikti kaip mažesnių, stilizuotų formų figūriniai reljefai. Geometrizuotas terakotines figūrėles dailininkas dekoravo įrėžtais, liaudies ornamentus primenančiais

57 Kogelytė-Simanaitienė, „Vaclovo Miknevičiaus keramikos meninis ir technologinis savitumas“, 150.

58 Simanaitienė, *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*, 128.

59 Kogelytė-Simanaitienė, „Vaclovo Miknevičiaus keramikos meninis ir technologinis savitumas“, 152.

60 Deja, ši kompozicija neilgai stovėjo viešoje vietoje, nes buvo pavogta.

raštais ir konkretiems miestams būdingais atributais. Grakštūs gelžbetoninių stogastulpių, kuriuose įkomponuotos miestus vaizduojančios skulptūrėlės, užbaigimai vėlgi atlikti iš raudonos terakotos⁶¹.

Apibendrinimas

Straipsnyje aptarta Miknevičiaus veikla akivaizdžiai atspindėjo jo gyvenamąjį laikotarpį ir Lietuvos profesionaliosios keramikos raidą, gamybines peripetijas ir eksperimentus pramoninėje bei monumentaloje keramikoje.

Ankstyvosios kūrybos metais dailininko sukurti dekoratyviniai ir buitiniai indai, vėliau serijinės gamybos etalonai (vazos, servizai) atskleidė autoriaus braižo kaitą, susietą su tam tikrais periodais vyravusia menine stilistika: tarpukariu – *art deco* kryptimi, pokariu – liaudies meno apraiškėmis, ryškėjančiomis indų formose ir dekorų raštuose. 7–8 deš. menininko kūryboje matomas ženklus posūkis į lakoniškos formos, funkcionalią dizaino kryptį. Šio laikotarpio dirbinių meninį vaizdą sąlygojo formų geometriškumas, stilizacijos siekis, dažnai neutralus dekoras, nulemtas keramikos medžiagiškųjų savybių, o ne iki tol dominavusio iliustratyvumo.

Analogiška raida matoma ir monumentaliuose keramiko darbuose. Pirmiesiems jo interjero apipavidalinimo pavyzdžiams būdingas pokario puošybiškumas ir liaudies meno įtaka. Vėlesniais dešimtmečiais įgyvendintų pano stilistika modernėja, įvairuoja, atrandamas originalus, saikingas profilinei keramikos plytelių panaudojimo principas, dailininko sėkmingai varijuotas net keliuose maštabiškuose interjero apdailos objektuose. Nemažą dalį Miknevičiaus monumentalios keramikos parengiamųjų darbų (akvarelinių projektų, keraminių maketų) galima traktuoti ne tik kaip juodraštinis eskizus būsimiems kūriniams. Neabejotina, kad jie turi ir savarankiškų parodinių darbų vertę.

Dailininkas, būdamas vienu iš nedaugelio Kauno meno mokyklos keramikos specialybės absolventų, atstovavo XX a. viduryje susiformavusiai pirmajai gausesnei profesionalių keramikų kartai, klojusiai pamatus tiek pramonei, tiek ir autorinei Lietuvos keramikai. Būdamas itin žingeidus, energingas ir organizuotas Miknevičius iš savo bendraamžių išsiskyrė

61 Simanaitienė, *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*, 129.

ne tik nuosekliomis stilistinio braižo naujumo paieškomis, bet ir didžiulėmis kūrybos apimtimis, bandymais bei raiška skirtingose keramikos srityse.

Nuo pat studijų pradžios iki gyvenimo pabaigos Miknevičius rūpinosi keramikos pramonės Lietuvoje plėtote, steigė dirbtuves, dirbo „Dailės“ kombinate, kur gilinosi į keramikos medžiagiškąsias savybes, technologinius procesus. Išskirtinai sėkmingai įvaldė keramikos degimą, molio specifikos pažinimą, redukcinio dekoravimo, glazūrų kūrimo metodus. Ženklius pasiekimai nuolatos skleidėsi dailininko eksperimentinėje, gamybinėje, organizacinėje veikloje, atsispindėjo ne tik jo praktiniuose, bet ir teoriniuose darbuose – menininko straipsniuose, konsultacijose, 1970 m. išleistoje knygoje *Dailioji keramika. Dailės ir technologijos darbai*, tapusioje vadovėliu ateinančioms keramikų kartoms.

Gauta ——— 2021 05 24

Šaltiniai

- Laiškas Juozui Šiaučiūnui, 1928 10 29. V. Miknevičiaus šeimos archyvas, Kaunas.
- Vaclovo Miknevičiaus autobiografija, 1954.
V. Miknevičiaus šeimos archyvas, Kaunas.
- Vaclovo Miknevičiaus autobiografija, 1959
05 10. V. Miknevičiaus šeimos archyvas,
Kaunas.
- Literatūra
- Adomonis, Juozas. *Vaclovas Miknevičius*, katalogas. Vilnius: Lietuvos TSR dailės muziejus, 1970.
- Dargužaitė, Rasa. *Meno pramonė. „Dailės“ kombinatų veikla*. Vilnius: Vilniaus aukciono biblioteka, 2020.
- Kogelytė-Simanaitienė, Raimonda. „Vaclovo Miknevičiaus keramikos meninis ir technologinis savitumas“. In *Modernios Lietuvos dailės ištakos: Kauno meno mokykla*. Sudarė Raimonda Kogelytė-Simanaitienė. *Acta Academiae Artium Vilnensis* 49: 143–160. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.
- Laucius, Algirdas. *Vaclovas Miknevičius. Keramikos ir akvarelės paroda dailininko 80-mečiui pažymėti*, katalogas. Kaunas: Lietuvos dailininkų sąjunga, 1990.
- Lietuvos dailės istorija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002.
- Mačiulis, Algimantas. *Dailė architektūroje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
- Mažrimienė, Vida. „Leokadijos Belvertaitės (1904–1992) kūryba: tautinės savimonės identifikacija sovietmečiu“. *Lietuvos muziejų rinkiniai* 3 (2004): 43–47.
- Miknevičius, Vaclovas. *Dailioji keramika. Dailės ir technologijos darbai*. Vilnius: Mintis, 1970.
- Purvinaitė, Rūta. *Vaclovas Miknevičius*. Vilnius: Vaga, 1986.

- Riaubienė, Edita. *Architektai Giedrė ir Tautvydas Miknevičiai*. Vilnius: Lietuvos architektų sąjungos VŠĮ „Architekto Gedimino Baravyko fondas“, 2017.
- Simanaitienė, Raimonda. „XX a. pirmos pusės Lietuvos pramoninių stiklo dirbinių meninio vaizdo ypatumai ir kai kurie jų išsaugojimo aspektai“. In *Architektūriniai pasivaikščiėjimai ir paveldosaugos problemos*, 158–167. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2017.
- . *Pėdsakai molyje. Vaclovas Miknevičius*. Vilnius–Kaunas: VŠĮ „Architekto Gedimino Baravyko fondas“, 2020.
- Strolis, Liudvikas. *Vaclovas Miknevičius. Dailės darbų paroda*, katalogas. Vilnius: Vilniaus valstybinis dailės muziejus, 1960.
- Šatavičiūtė-Natalevičienė, Lijana. „Atkurtos Lietuvos šimtmečio žingsniai ataidi taikomojoje dailėje ir dizaine“. In *Taikomoji dailė ir dizainas 1918–2018*, 11–35. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2018.
- Vališkevičiūtė, Apolonija. *Kauno meno mokykla (1922–1940)*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.
- XX a. lietuvių dailės istorija. 1940–1960*. 3 t. Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, 1990.

Summary

The Work of Vaclovas Miknevičius in the Fields of Industrial and Architectural Ceramics

Raimonda Simanaitienė

Keywords: Vaclovas Miknevičius, architectural ceramics, industrial ceramics, monumental work, project, technology.

Vaclovas Miknevičius (1910–1989) is known as one of the first professional Lithuanian ceramicists, an active and productive artist who experimented in various fields of ceramics. Even though the artist created many unique exhibition artworks, his artistic career was mostly centred around creating serial production standards and manufacturing monumental ceramic objects. He also contributed to the development of Lithuanian ceramic industry and the improvement of technological production processes.

Miknevičius's work has also been chosen as a subject of this research because it well reflects the essential changes in industrial and architectural Lithuanian ceramics in the middle and second half of the 20th century. His work had numerous features that characterize the stylistic evolution during the aforementioned period. It included elements of art deco, folk art, and constructive design, which were apparent in his industrial ceramic forms and décor (standard dishes, sets of tableware). Moreover, his search for the means of expression and décor was directed to monumental architectural ceramics. During the interwar period Miknevičius made a significant contribution to the development of Lithuanian ceramic production, establishing new ceramic workshops and later working in Kaunas *Dailė* art production factory. The article explores the creative aspects of Miknevičius's work in more detail: the artist's contribution to industrial ceramics, his unique technological experiments, monumental art pieces and preparatory work. To conclude, Miknevičius was one of the most influential Lithuanian ceramic artists of his time, and his works remain relevant until nowadays.